

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

גיליון צ"ד

פרשת צו

תשפ"ב

על סדר
פרשת השבוע

ענין
בפרשה

לב לדעת

עבודת המנחה כתכלית עבודת הקרבנות

זמן קגרים וקריאה גרמה - שנעסוק בעניינה של קמיצת המנחה. איבעית אימא משום דהשתא הוא דעסקינן בתורת המנחה כדבר האמור 'וְזֹאת תֹּרַת הַמִּנְחָה הַקָּרֵב אֲתָה בְּנֵי אֶהְרֹן לְפָנַי יְיָ אֵל פָּנַי הַמִּזְבֵּחַ'. ואיבעית אימא - משום דזמן קגרים - שכבר אמר לו המן רשיעא למרדכי קשישא - 'קומץ אחד שלכם ניצח עשרת אלפים ככר כסף שלי'. ואם אותו רשע הבין זאת מעצמו, על את כמה וכמה שאנו, להבדיל, צריכים להבין פשטות כוונתו של זה המאמר, כיצד באמת אותו הקומץ הצליח לנצח את כל גנזיו של צורר היהודים.

וכאשר נעיין בפרטי עבודת המנחה, נמצא שכולה טעונה ביאור, על קומצה, אזכרתה ולכונתה. 'הקרב אֲתָה בְּנֵי אֶהְרֹן לְפָנַי יְיָ אֵל פָּנַי הַמִּזְבֵּחַ' - הקרבה זו אינה מתפרשת כהקטרה, כפי שהייתה יכול להיראות לפום ריהטא, שהרי אחר כך קומצין ממנה ואוכלין את שייריה. אלא מכאן למדו חכמים שטעונה 'הגשה' היינו שמגישין אותה לפני השם, אלא פני המזבח, אלא קרן מערבית דרומית. וכאן עלינו לשאול, מדוע בלשון הכתוב היה במשמע כאילו מקריבים אותה. ומיד לאחר מכן - 'והרים ממנו בקומצו' - יש להבין קומץ זה למה, ובייחוד - מדוע נקרא 'אזכרתה'.

והנה בכלל עלינו להבין את מהותה של עבודת הקרבנות. אשר בפשטות פליאה דעת נשגבה מאיתנו, מהי מהותה של העבודה הגדולה התופסת חלק עיקרי כל כך בתורה.

צורת השראת השכינה בישראל, הוא על ידי המשכן או המקדש, שבנוי בצורה של 'בית המלכות'. וודאי שלקב"ה אין צורך בבית כזה או אחר, אלא המשכן ניתן כצורת ביטוי להשראת השכינה כלפינו, בכדי שאנו נוכל לבוא ולשרתו ולבטא את נאמנותנו ואהבתנו אליו, כפי השגתנו. וכמו שהגדיר זאת שלמה המלך בדבריו לחירם מלך צור: 'הִנֵּה אֲנִי בֹנֶה בֵּית לַיהוָה יְיָ אֱלֹהֵי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְטִיר לְפָנָיו קֶטֶרֶת סַמִּים וּמִעֲרֹכֶת תְּמִיד וְעֹלֹת לִפְקֹר וְלַעֲרֹב לְשִׁבְתֹּת וְלַחֲדָשִׁים וְלְמוֹעֲדֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֹלָם זֹאת עַל יִשְׂרָאֵל: וְהַפִּיתָ אֲשֶׁר אֲנִי בֹנֶה גְדוֹל כִּי גְדוֹל אֱלֹהֵינוּ מִכָּל הָאֱלֹהִים: וּמִי יַעֲצֹר פֶּחַ לְכָנוֹת לוֹ בֵּית כִּי הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלֶהוּ וּמִי אֲנִי אֲשֶׁר אֶבְנֶה לוֹ בֵּית כִּי אִם לְהַקְטִיר לְפָנָיו'.

מצינו בקרא בכמה מקומות שמרכזו של הקרבן הוא בתרתי 'דם' ו'חלב'. הדם שנזרק על גבי המזבח, והחלב אשר עולה כליל לאישים. ובאמת, יש בכך בכדי לבטא את שני השלבים שבעבודת כל קרבן. ראשית יש בו את ארבעת עבודות הדם, שחיטה קבלה הולכה וזריקה, שתכליתם לכפר על נפש המקריב, כדאמר קרא: 'כִּי נִפְשׁ הַנֶּפֶשׁ בְּדָם הוּא וְאֲנִי נִתְּתִיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בְּנֶפֶשׁ יְכַפֵּר'. ולאחר מכן ישנה את עבודת החלב, העלאת חלבי הזבח או אברי העולה אל המזבח, לריח ניחוח.

וכאשר נבקש לבדוק מהו עיקר מהותו של הקרבן, לכאורה נראה כי עבודת הדם היא עיקר תכליתו - שהרי ברגע שנזרק הדם כבר נתכפר המקריב ואף אם נפסלו האימורים או שלא הוקטרו מכל סיבה שהיא, כבר יצא ידי קרבנו. וכן מצינו שפיגול פוסל אך ורק בעבודות הללו, ומשמע שעבודת הדם היא מרכזו ועיקרו של הקרבן - 'לרצונו' - שיהיה לרצון לפני השם.

איברא, שמצינו לכאורה סתירה גדולה לכל זאת. שהרי אם נפסלו האימורים, אין זורקים את הדם, שהרי כל מהותו הוא להיות מתיר להקרבת האימורים. ואם כך נמצא שלא הדם הוא מרכז הקרבן, אלא התכלית היא הקטרת האמורים לריח ניחוח אשה להשם, והדם הוא רק בא כהקדמה לעבודה זו, וצריך עיון.

והנה העלאת החלב על שולחן השם נקראה בכתוב 'אשה ריח ניחוח להשם'. ויש להבין משמעותו של כינוי ותכלית זו. וכן מצינו שצריך שיעלה את הזבח על מנת שיהיה כליל לאישים.

והנה בגמ' בסוף מנחות שנינו: "נאמר בשור הגס 'אשה ריח ניחוח' ובעוף הדק 'אשה ריח ניחוח' ובמנחה 'אשה ריח ניחוח', לומר לך - אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. ושם תאמר לאכילה הוא צריך ת"ל 'אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה', ונאמר 'כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיזי שדי עמדי האוכל בשור אבירים ודם עתודים אשתה'. לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנאמר {ויקרא יט-ה} לרצונכם תזבחו'.

יש כאן שלשה חלקים בדברים אלו. ראשית, בכל הקרבנות, גדול כקטן - השוה, וכולם נקראו כאחד אשה ריח ניחוח, לומר שהתכלית אחת היא - שיכוון ליבו לשמים. שנית, הקב"ה חלילה לא צריך למעשינו ולקרבנותינו בשבילו. השלישית - שתכלית הקרבת הקרבנות לא נועדה ככלי דרכו נוכל להשיג את רצוננו ומשאלתנו, אלא להיפך - הקרבן נועד כדי שאנו נהיה לרצון לפני השם. ויש להבין מה בין כל הדברים האלה וכיצד החוט המשולש יהיה לאחד בידינו.

אבל האמת היא שכדי להבין זה המאמר, חובה עלינו להקדים את פתיחת הברייתא - 'תניא אמר רבי שמעון בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלהים אלא י'ק'ו'ק' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק'.

כאן טמון עומק סוד הקרבנות. אצל עובדי העבודה זרה, האמינו שהאליל נזקק מאיתם לאיזה דבר. ועל כן היו משחזים אותו בדבר שהיה דרך עבודתו בכך, והאמינו כי בתמורה לכך ימלא את רצונם. ולכך באה התורה לשלול ממחשבת פיגול נואלת זו. וכדי להרחיק מליבם של טועים, אפילו לא הוזכר שם אלוקים בעבודת הקרבנות, כיוון שלשם זה יש משמעות של הנהגה התלויה במעשיהם של ישראל.

ולכך באה התורה להוציא מליבם של טועים. כל מטרות הקרבנות אינם לכשעצמם, אלא להעמיד אותנו כנאמנים להשם, אשר חפצים להעלות לפניו את נדבת ליבנו. וכל מטרותם אינה לכשעצמם, אלא כנדבה המוגשת לפני המלך השם, לבטא את נדבת ליבו של הביאו אשר חפץ להתרצות לפניו ולישא חן בעיניו.

ועל כן לא נקטה התורה בשום מקום שם 'אלוים' על הקרבנות אלא רק שם הויה, כיון ששם אלוים מבטא הנהגה שתלויה במעשיהם של ישראל, שנתן להם הקב"ה כח לפעול. אם כך - היה מקום לטועים לסבור כאילו חלילה יש צורך גבוה בעצם הקרבנות. ולכן בכל מקום נכתב שם הויה, מבטא את מלכות ה' שאינה צריכה לדבר מבני האדם. וכל עבודתו של האדם היא להעמיד עצמו בנאמנות שלימה לקב"ה, כדי שיזכה לקבל הימנו. (ועניין יסודי זה נתבאר בהרחבה בעז"ה בגליון צ"ב - פרשת פקודי, קחנו משם).

ובזה ישתלבו להפליא המשך דברי הברייתא שגם בשור הגדול ואף בעוף ובמנחה כולם תכלית אחת להם - להיות לריח ניחוח לפני השם. אחר שאין הקב"ה צריך לקרבנותינו, אם כן - אין משמעות לגדול הקרבן או לשוויו - אלא רק שיכוון ליבו להיות לרצון לפני השם.

וכל זאת מתבטא ב'אשה ריח ניחוח להשם' - הקרבן צריך להיות כליל לאישים, כיוון שכל תכליתו הוא הריח ניחוח שיעלה בבית ויעיד יותר מכול על כך שישראל עשו רצונו בשלימות. כמו שאמרו חז"ל 'נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני'.

ובזה יבואר מדוע החמירה התורה עד מאוד במחשבת פיגול - לשנות מהסדר הראוי בעבודת או באכילת הקרבן. אין כאן סתם פטפוטי מילי בעלמא, אלא הפיכת כל הקערה על פיה. שהרי אותו המקריב סובר להביא הקרבן כפי ראות עיניו וכיצד שהוא יחליט להביאו. ויש בכך סתירה מהותית לצורה שבה העמידה התורה את עבודת הקרבן, לפיה אנו אלו שבאים ומקיימים את הוראות המלך ואת גינוני המלכות. לא שהוא יושב ומצפה למעשינו, אלא אדרבא - אנו מייחלים פניו ומקיימים דבריו, אולי יישא פנינו ויחננו.

ונמצא לפי זה שבאמת עיקר תכלית הקרבן היא דווקא בהעלאת הזבח על שולחן השם, כאדם המעלה מנחה על שולחן המלך. ועבודת הדם נעשית כהקדמה הכרחית, לאותה הקטרה. כדי להעמיד את היחס הנכון, שאנו אלו שבאים להתכפר ולהיות

לרצון לפני השם. לא שחלילה הוא זקוק מאתנו למשהו, אלא להיפך, אנו באים לכפר על נפשותינו ולהתרצות לפניו, ורק לאחר הרצאת הדמים יכולים להעלות האיברים לשולחן המלך.

ועל כן – אמת אמנם שעיקר הכפרה היא בדם, אבל הכפרה היא לא תכלית הקרבן לבדו, אלא הוא מגיע לתכליתו דווקא בהעלאתו לרצון על שולחן השם, והאש של מעלה אשר תוקד בו – אוכלת הקרבנות לאות ביטוי לידידות נשגבה וקירבה שאין למעלה הימנה, שזכו לה ישראל מאת השם.

ובזאת נבוא אל הקודש, לעסוק בעניינה של עבודת המנחה. והנה מדברי יעקב לעשו אחיו, אנו יכולים ללמוד על החילוק בין מנחה לבין דורון בעלמא. שהרי אמר לו עשו לנוכח מתנתו: 'וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ יְשׁ לִי רֵב אֲחִי יְהִי לָךְ אֲשֶׁר לָךְ'. ואזי שידלו יעקב לקחת את מנחתו: 'וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל נָא אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ פְּרִאת פָּנַי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי'. ויש להבין תשובתו של יעקב לדברי אחיו.

אבל לפי החילוק שלמדנו בצורת הקרבת הקרבנות, נוכל גם ללמוד על תשובתו של יעקב לאותו רשע. אחר שעשו סירב לקבל את הדורון, בהתפארו שאינו זקוק ממנו לדבר. ועל כך השיבו, שלא בא להרבות נכסיו או לשחדו, אלא רק כביטוי לשאיפתו ולהתבטלותו להיות לרצון לפניו. וכמו שמביאים מנחה לפני האלוקים, וודאי שהוא לא זקוק לה, אלא רק למצוא חן בעיניו.

ונמצא שהמנחה שמה מעיד עליה – כל מהותה היא להיות כ'מנחה' לפני השם, היינו בשונה מקרבן שיש בו את עבודת הדם שמכשירה אותו לעלות על המזבח, מנחה כל מהותה היא שכל כולה באה לעלות על שולחן השם. ועל כן מצינו בה שאמרה תורה 'ונפש כי תקריב' ואחז"ל – 'מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את נפשו'. כיוון שכל מהותה היא רק להיות לרצון. והנה מצינו בגמ' שהקבילו את עבודת המנחה, לעבודות הנעשות בדם הזבח. ולפי מה שלמדנו, יסודה של השוואה זו, היא מפני שגם במנחה, קודם שאנו זוכים להעלותה לרצון על שולחן השם, אנו צריכים לקבוע את היחס הראוי והנכון, להעלות מנחה לפני המלך.

והנה ראשית עבודתה, היא ההגשה: 'הקרב אותה בני אהרן אל פני המזבח לפני השם'. ומיד לאחר מכן קומצים ממנה את קומצה ומקדשים אותו בכלי, ומקטירים אותו יחד עם לבונתה – על גבי המזבח, כאשר שייריה נאכלים לכהנים.

וכאשר נתבונן נמצא – שכל צורת הבאתה באה להעמיד סדר של הבאת מנחה לפני המלך. שהרי אדם המביא מנחה לפני מלכו, כיצד נעביד. אם תעלה כל המנחה כולה על שולחנו של מלך, יש כאן זילותא רבתי – שהרי מראה כאילו המלך היה חסר לאותו הדבר, ורק עתה נתקבל ממנו. ומאידך – אם לא ייקח ממנו כלל, הרי יהיה לזה משמעות כאילו לא חפץ לקחת ממנו מנחתו. אלא כיצד עושים, נוטל ממנה זעיר פה זעיר שם – להראות שנתקבלה תשורתו לרצון – והשאר נאכל לשרי המלך אשר על הבית.

ועל כן גם כאן, בעבודת המנחה, ראשית אנו מגישים את כל כולה אל פני המזבח לפני השם, לומר שהוא חפץ להביא ולהקדיש את כולה להשם, אבל מה שמוקטר לאחר מכן הוא דווקא קומצה ולבונתה, שמוזכר בתורה כלשון 'אזכרתה' – כיוון שיש בה להעלות את זכרון המנחה כולה לרצון לפני השם. וזהו שמצינו לדינא, שאם חסרו שיירי המנחה בין קמיצה להקטרה, המנחה נפסלת והקומץ אינו עולה להשם. לפי המבואר – הן הן הדברים – שהרי כל מהותו של הקומץ הוא כמייצג את כל המנחה כולה.

ולאור האמור נבין את פשוטן של דברים שאמר לו המן למדכי 'קומץ אחד שלכם ניצח עשרת אלפים ככר כסף שלי'. שהרי באותו הקומץ יש בכדי לבטא את ההבדל התהומי בין היחס של עם ישראל להשם, לבין מלכות בשר ודם. שהרי הוא הצליח להטות לשחד את לבב המלך בעשרת אלפים ככר כסף שהיה מוכן לתת לו. אך עם ישראל, אשר נאמנותם נתונה למלך מלכי המלכים, אינם צריכים לדבר מעבר לאותו הקומץ הזעיר שיבטא את נאמנותם אליו, אשר בעבור כך הם זוכים להיות לרצון לפניו ולישא חן וחסד בעיניו.